

Asuntonministeri **Jan Vapaavuori**
Euroopan rakennusperintöpäivien teemanjulkistamistilaisuus
Kuntatalo, Helsinki, 16.3.2009

Teemavuoden avaus

Arvoisat läsnäolijat, hyvät rakennusperinnön ystävät,

Rakennusperintö on olennainen osa kansallista kulttuuriamme, joka on läsnä jokaisen arjessa, jokaisessa hetkessä. Sen kautta voimme myös ymmärtää - tai olla ymmärtämättä - kansakuntamme historiaa ja siihen liittyviä käännekohtia.

Perustuslain mukaan vastuu ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu meille kaikille. Kyse ei siis ole valtion yksinoikeudesta tai -velvollisuudesta, vaan jokaisen meistä on kannettava kortemme yhteiseen rakennusperinnön kekkoon. Rakennusperintö ei säily ilman aktiivisia toimia ja aktiivisia toimijoita.

Kyse on mittakaavaltaan omassa luokassaan olevasta asiasta. Kaiken kaikkiaan rakennettu ympäristö muodostaa noin kaksi kolmasosaa kansallisvarallisuudestamme.

Rakennettuun ympäristöön kuuluu kolmisen miljoonaa rakennusta, mutta yhtäläillä kaikki ihmisten toteuttamat tiet, torit, puistot, satamat jne.

Rakennusperintö on aivan oleellinen osa tätä rakennettua ympäristöämme. Vastuuta siitä ei vähennä se tosiasia, että rakennuskantamme on eurooppalaisittain varsin nuorta: yli 80 prosenttia rakennuksistamme on valmistunut toisen maailmansodan jälkeen ja vain viitisen prosenttia ennen vuotta 1921.

Tämän vuoden teemaksi on Euroopan rakennusperintöpäivien traditiota noudattaen valittu tietty rakennuskannan osa, joka halutaan nostaa valokeilaan. Tänä vuonna se on *kunnan- ja kaupungintalot*.

Kuten hyvin tiedätte, rakennusperintöpäivien teemana on yleensä ollut jokin rakennustyyppi tai tietyn toiminnan synnyttämät ympäristöt. Näin käsiteltiin esimerkiksi asemarakennuksia ja asemanseutujen kehittämistä *Lähdön ja saapumisen paikat* -teeman yhteydessä, tai kouluja teemavuonna, joka koski lapsuuden rakennettua ympäristöä.

Erillisteemojen kautta on sekä nostettu esille sitä, mikä on erityistä: tiettyjä erityiskohteita, erityistä arkkitehtuuria tai uhanalaista rakennusperintöä, että valotettu laajasti tiettyjen toimintojen vaikutusta eri aikoina rakennettuun ympäristöömme. Jos käyttäisi sanontaa 'nähdä metsä puilta', on rakennusperintöpäivissä käsitelty niin puita kuin yritetty nähdä koko metsäkin.

Näin myös tänä vuonna. *Kunnan- ja kaupungintalot* –teema mahdollistaa rakennuskohtaisten arkkitehtuuri- ja rakennusperintönäkökulmien lisäksi myös laajemman kunnan rakennetun ympäristön käsittelyn, kunnan ja kuntalaisen roolien tarkastelun ja kunnan 'iskukykyisyyden' arvioinnin kulttuuriympäristöasioissa.

Kunnilla on järjestelmässämme jo niiden kaavoitusmonopolista johtuen korostettu vastuu rakennusperinnöstämme. Kuntakaavoitus on tärkein rakennussuojeluväline taajama-alueilla. Kyse ei kuitenkaan tulisi olla vain yksittäisten rakennuksien suojelusta, vaan myös yleiskaavatasolla tulisi edistää nykyistä enemmän aluekokonaisuuksien säilyttämistä. Tällä en suinkaan tarkoita alueiden tai edes yksittäisten rakennusten tai niiden ympäristön museoimista. On selvää, että niin rakennusten kuin alueidenkin tulee voida kehittyä niiden käyttötarkoituksen muuttuessa tai vaikkapa täydennysrakentamisen kautta. Suojelua ns. "hengiltä" tulee välttää, jos se suinkin vain on mahdollista ja perusteltua.

* * *

Kuntarakenteen muuttuessa uudistetaan päätöksentekokoneiston ja palvelurakenteen ohessa myös kuntien teknisiä järjestelmiä ja sovitetaan yhteen erilaisia maankäytön suunnitelmia ja ohjelmia. Tämä on vaativa harjoitus, jossa kysytään vahvaa johtajuutta, sillä ristiriitojen mahdollisuus on ilmeinen. Uskallusta uuteen ajatteluun tullaan tarvitsemaan kaikilta osapuolilta.

Edellä mainittu vaikuttaa myös kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilymiseen ja hoitoon ja tekee näin rakennusperintöpäivien teemasta entistä ajankohtaisemman. Kuntarakenteen uudistukset muuttavat esimerkiksi rakentamisen ohjausta. Lisäksi niillä on välillisiä vaikutuksia muun muassa toimintojen sijaintipäätöksien kautta. Juuri näitä vaikutuksia halutaan nyt tuoda esiin ja nostaa yleiseen keskusteluun.

Perinteisten päätöksenteon, hallinnon ja järjestelmien rinnalla kuntauudistuksessa on puhuttanut ja puhuttaa kotiseutuidentiteetti. Huolena on muun muassa ollut mitä tapahtuu omalle vanhalle kotikunnalle ja onko omalla alueella edessä mahdollisesti menestystä vai taantuma tai jopa vähittäinen häviäminen. Kotiseutuun suhtaudutaan usein hyvinkin tunnepitoisesti. Tämä on ymmärrettävää, onhan kyse paljolti tutuista tavoista, muistoista ja mielikuvista - lyhyesti sanottuna suomalaisten arjesta ja siihen liittyvistä rutiineista.

Kuntaliitosten ja muiden uudistusten mukanaan tuomien toimintatapojen yhteensovittamisessa, yhteisen tietopohjan rakentamisessa ja aivan erityisesti ihmisten ja heidän käytäntöjensä 'yhteensovittamisessa' ja uuden kotiseutuidentiteetin luomisessa on edessä vielä suuret talkoot.

Nämä talkoot eivät kuitenkaan koske vain kuntaliitoskuntia. Niillä alueilla ja niissä kunnissa, joissa toivottavia kuntaliitoksia ei syystä tai toisesta syntynyt, tulee väistämättä ottaa uusia askeleita kuntien yhteistyön saralla myös rakennusperinnön vaalimisessa.

* * *

Kunnan merkitys julkisen rakennuskannan omistajana ja ympäristön muokkaajana on meille kaikille päättäjille selviö. Yhtä tärkeää olisi kuitenkin, ettemme unohda kunnan rakennuksien merkittävä rooli tavallisen kuntalaisen elämässä.

Puhtaasti symboliarvoltaan kunnantalot ovat varmasti kuntien rakennuksista merkittävimmät. Kunnantalot ja vaakunat ovat tuttuja kuntapäätösten uutisointien taustakuvista. Mielikuvien tasolla juuri kunnantaloihin liitetään koko kunnan päätöksentekokoneistoa ja hallintoa koskevat käsitykset. Siksi myös teemavuosi on nimetty niiden mukaan.

Kuntalaisen arjen kannalta huomattavasti tärkeämpiä ovat kuitenkin vaikkapa päiväkodit, koulut, kirjastot, urheilutilat ja terveyskeskukset vain joitakin mainitakseni. Varovaisestikin arvioiden keskivertosuomalainen viettää kunnan eri tiloissa useita vuosia elämästään käymättä ehkä koskaan itse kunnan- tai kaupungintalolla.

Siksi juuri kuntien palvelurakennusten ja niiden ympäristön ominaisuuksilla on merkittävä vaikutus kuntalaisiin. Ne ovat olennainen osa jokapäiväistä elämäämme. Erityisen merkittävä rooli on päiväkotij- ja kouluympäristöillä osana lasten ja nuorten kasvamisprosessia. Päiväkotien ja koulujen toimivat tilat, korkealaatuinen, oivalluksia antava arkkitehtuuri ja monipuoliset pihatilat muodostavat parhaimmillaan kokonaisvaltaisen kasvamis- ja oppimisympäristön.

Edellä mainittujen tuttujen palvelutilojen lisäksi kunnat omistavat valtaisan asuntokannan. Kuntien omistuksessa on hyvin merkittävä osa Suomen koko rakennuskannasta ja samalla kansallisvarallisuudestamme. Vuokra-asuntojen omistajina kuntien rooli on erityisen korostunut. Tämä kiinteistömässä yhdessä maankäyttöä ja rakentamista koskevan päätösvallan kanssa asettaa kunnan esimerkiasemaan kiinteistöjen omistajapolitiikassa ja niiden käytössä, ylläpidossa ja korjaamisessa. Kunnilta odotetaan ja niiltä tuleekin odottaa esimerkillisyyttä. Tämä sama vaade koskee yhtäläillä myös valtiota ja valtion omistamia rakennuksia.

Kuntien kiinteistönpidolle ja korjausrakentamiselle on ollut tyypillistä vähittäinen ja tarpeenmukainen korjaaminen. Korjaustapa tukee kestävästä kehitystä. Se on materiaalitehokasta ja turhaa uusimista välttävää. Tällä toimintatavalla rakennuskannan ominaispiirteet myös säilyvät paremmin kuin laajoissa kertakorjauksissa. Kuntien rakennusten elinkaari onkin parhaimmillaan hyvin pitkä ja kustannustehokas. Tätä näkökulmaa on korostettu myös YM:n johdolla laajana yhteistyönä valmistellussa korjausrakentamisen strategiassa, joka julkistettiin viime vuonna ja jonka toimeenpano on meneillään.

Vähittäisen korjaamisen haittapuolena saattaa kuitenkin olla korjausten ja muutosten tekeminen osakorjauksina ilman rakennuksen fyysikaalisen kokonaisuuden huomioon ottoa: ratkaistaan osaongelmia tai yksittäisiä toiminnallisia tarpeita, korjataan vanhaa rakennetta silloinkin kun rakenne on jo alun perin virheellinen tai korjataan materiaaleilla ja tavoilla, jotka aiheuttavat ongelmia alkuperäisessä rakenteessa.

Tällöin tullaan aiheuttaneeksi tahattomia virheitä rakenteissa tai koko rakennuksen fysikaalisessa ja teknisessä toiminnassa. Samalla turhauttava ja kallis korjauskierre on valmis. Resurssien niukkuudesta johtuva korjausten viivästyminen saattaa taas pahimmillaan paisuttaa pienen virheen suuren remontin vaativaksi vaurioksi.

Koulujen ja muiden laitusrakennusten sisäilmaongelmien yhtenä syynä ovat usein juuri osaratkaisuihin johtuvat muutokset rakennuksen ja sen rakenteiden fysikaalisessa toiminnassa. Erityisesti vanhojen rakennusten kohdalla uusien teknisten ratkaisujen tuominen rakennuksiin ilman vanhojen rakenteiden ominaisuuksien tuntemusta on johtanut ongelmiin – itse aiheutettuun päänsärkyyn. Tästä johtuen suunnittelun laatua on entisestään nostettava.

Teknisten ominaisuuksien ja rakennuksen toimivuuden lisäksi rakennusten kulttuurihistorialliset ja arkkitehtoniset ominaispiirteet ovat merkittävä rakennuskannan arvotekijä. Vähittäinen korjaaminen voi näiden ominaisuuksien säilymisen kannalta olla joko vähittäisesti ominaispiirteitä rapauttavaa tai parhaimmillaan niitä säilyttävää ja uudistuksia vanhaan sopeuttavaa. Ratkaisevaa on, miten hyvin rakennuskanta ja sen ominaisuudet tunnetaan ja miten tieto on kaikkien korjausrakentamiseen ja rakennusten ylläpitoon osallistuvien käytettävissä.

* * *

Kunnissa tunnistetaan entistä enemmän rakennetun ympäristön ja rakennuskannan merkitys yhtenä kunnan strategisena toiminta-alueena. Monissa kunnissa on jo vuosikymmenien perinteet muutosalueiden kehittämisessä.

Hyvästä esimerkistä käy Tampere, joka on paininut vapautuvien teollisuusalueiden problematiikan kanssa jo 1970-luvun rakennemuutoksesta lähtien. Tampereella on tarjota loistavia esimerkkejä vapautuvien teollisuusalueiden uusista käytöistä niin eri virastoina, kaupallisina toimistotiloina, kylpylänä, hotellina, taiteilijoiden työtiloina kuin asunoinakin. Myös Turussa ja Hämeenlinnassa on tuoreita arkkitehtonisesti kunnianhimoisia teollisuuskohteiden uusia käyttäjiä. Pienempiä kohteita on eri puolilla Suomea. Uusimpana avauksena on Googlen sijoittuminen vanhoihin teollisuustiloihin Haminassa.

Monissa kunnissa suuret rakennemuutokset ovat ohjanneet tai jopa pakottaneet vahvaan yhteistyöhön ja yhteisen sävelen hakemiseen. Rakennetun ympäristön kehittäminen edellyttää onnistuakseen yhteistyötä kunnan vastuulla olevien toimien, kiinteistönomistajien, elinkeinoelämän ja asukkaiden välillä. Tähän yhteistyöhön vaikuttaa eri kunnissa olevan erilaiset valmiudet ja resurssit, mutta kyse on myös asenteesta –osa on valmiimpia muutoksiin kuin toiset.

Lähiöt ovat yksi kehittämiskohde, jossa ratkaisut edellyttävät sektorirajojen ylittämistä sekä samansuuntaisten ja samanaikaisten kehittämispanosten kohdistamista alueelle. Lähiöiden kehittäminen on pitkäjänteinen tehtävä, jonka merkitys asukkaiden elinympäristölle, rakennuskannan kestävyydelle ja asuntomarkkinoiden toimivuudelle on suuri. Sektorirajojen ylittäminen, yhdessä visioiminen ja sopimuksellisuus ovat keskeisiä onnistumisen elementtejä.

Yhteistyön ja strategisen kehittämisen tarve kohdistuu kaikenkokoisiin taajamiin ja kaikille alueille, ei vain kaupunkeihimme. Kulttuuriympäristöohjelma ja arkkitehtuuripoliittinen ohjelma ovat olemassa olevia välineitä rakennetun ympäristön strategiseen tavoitteenasetteluun. Niitä on tehty kaikenkokoisiin kuntiin Paltamosta Helsinkiin. Arkkitehtuuripoliittisia ohjelmia, lyhyesti vain 'apoleita', on laadittu noin 15:een kaupunkiin, kulttuuriympäristöohjelmia noin 70:een, lähinnä pieneen ja keskisuureen kuntaan.

Näissä ohjelmissa asetetaan asukkaiden, elinkeinoelämän ja päättäjien välisenä yhteistyönä tavoitteita kunnan ympäristön kehittämiseksi, uudis- ja täydennysrakentamisen laadulle, ympäristön ominaispiirteiden säilyttämiselle ja kehittämiselle sekä – konkreettista ympäristöä koskevien tavoitteiden lisäksi – yhteistyölle ja rakennettua ympäristöä koskevalle tietopohjalle.

Ohjelmien tekeminen on kulttuuriympäristöohjelmien tekemisestä koottujen kokemusten mukaan lisännyt rakennetun ympäristön kysymysten näkyvyyttä tiedotusvälineissä, lisännyt osallistujien tietämystä rakennetusta ympäristöstä ja mm. rahoitusmahdollisuuksista ja päätöksentekoprosesseista sekä tuonut uusia ideoita ja toimintamalleja alueen kehittämiseen.

Jo ohjelmajärjestelmän toteuttaminen tuottaa tulosta, lisäksi tulevat vielä suunnitellut jatkotoimenpiteet ja niiden toteuttaminen. Kannustankin niitä maamme kuntia, jotka eivät vielä ole joko kulttuuriympäristö- tai arkkitehtuuripoliittista ohjelmaa tehneet, ryhtymään tällaisen laadintaan.

*

*

*

Ilmastonmuutoksen hillitsemisen ja siihen sopeutumisen tavoitteet kohdistuvat merkittäväällä tavalla rakennuskantaamme. Rakennusten energiankulutus muodostaa merkittävän osan energiankulutuksestamme. Pohjoiselle sijainnillemme emme voi mitään, sen sijaan rakennuskannan teknisissä ominaisuuksissa, lämmitystapavalinnoissa sekä kulutustottumuksissa on merkittäviä energiansäästömahdollisuuksia, joilla voidaan pitkällä tähtäimellä vaikuttaa ilmastonmuutosta hillitsevästi.

Energia- ja materiaalitehokkuuden lisääminen on haaste rakennuskannan ylläpidolle ja korjausrakentamiselle. Se on haaste toki uudisrakentamisellekin, mutta suhteessa olevan rakennuskannan määrään uudisrakentamista tapahtuu melko vähän. Olemassa olevan rakennuskannan energia- ja materiaalitehokkuuteen tulee kiinnittää entistä voimakkaammin huomiota.

Energiansäästöä puhuttaessa nousee toistuvasti esille pelko siitä, että 70-luvun energiakriisin aikaiset rakennusvirheet toistetaan - juontuvathan monet sisäilmaongelmistamme 1970-luvun jälkeen tehtyihin virheellisiin korjauksiin. Tärkeää on, ettei energiansäästön nimissä mennä erillisiin osaratkaisuihin, vaan rakennuksia tarkastellaan kokonaisuuksina. Energiansäästö olemassa olevassa rakennuskannassa edellyttää useiden eri muutosten tekemistä, sillä rakenteiden tekniset ja fysikaaliset ominaisuudet sekä kulttuurihistorialliset ominaispiirteet ja arkkitehtuuri asettavat omat reunaehdonsa sille, mikä on järkevää ja toteutettavissa. Kaikki osaratkaisut tulee aina tehdä kokonaisuus tuntien.

Materiaali- ja energiatehokkuus tulee pitää tavoitteena aina tehtäessä korjaus- ja muutostöitä rakennuskannassa. Aivan kuten korjausrakentamisessa yleensäkin, myös energiakorjauksissa tulee perustieto rakennuksesta olla kunnossa ja ajan tasalla ja tarkastelun olla kokonaisvaltaista. Rakennuksen ominaisuuksien lisäksi kuluttajien käyttötottumuksilla on huomattava vaikutus energiankulutukseen. Tämä näkökulma ei saa jäädä rakennusteknisten tarkastelujen varjoon.

Käyttäjien kulutustottumusten suuri merkitys energiankulutuksessa luo lisäpainetta sille, että rakennuskantaa kehitetään yhteistyönä ja ohjelmallisesti. Suunnitelmallisessa kehittämisessä voidaan yhdistää rakennusten teknisiä ominaisuuksia koskevat tavoitteet tietämystä ja käyttötapoja koskeviin tavoitteisiin.

Näin mukaan saadaan niin käyttäjät kuin kiinteistöhuoltokin. Suunnitelmallisuus ja strategisuus kiinteistönpidossa ja korjaamisessa yhdessä neuvonnan ja tietämyksen lisäämisen kanssa muodostavat hyvän ja kestäviin ratkaisuihin johtavan kokonaisuuden.

Korjausrakentamisen strategian valmistelussa rakennuskannan ja rakennetun ympäristön ohjelmallinen kehittäminen ja suunnitelmallinen korjaaminen tunnistettiin haasteellisiksi kohdiksi ja selviksi parannuksen teon paikoiksi. Yhtenä keskeisenä toimenpiteenä onkin kiinteistöstrategian kehittäminen. Kiinteistöliitto on ottamassa vastuun tämän mallin kehittämisestä yhteistyössä muiden rakennusalan toimijoiden kanssa.

Toinen toimenpidekokonaisuus koskee rakennetun ympäristön strategista kehittämistä laajemmalla kunta- tai seutukuntatasolla. Liittymäkohdat jo olemassa oleviin välineisiin, niin kulttuuriympäristö- kuin arkkitehtuuripoliittisiin ohjelmiin, ovat vahvat. Tässä toimenpidekokonaisuudessa, jonka eteenpäin viemisestä ympäristöministeriö ja Kuntaliitto ovat päävastuussa, haetaan keinoja jo toteutettujen hyvien käytäntöjen levittämiseksi ja ohjelmallisuuden lisäämiseksi rakennetun ympäristön kehittämisessä.

* * *

Palatkaamme vielä takaisin päivän teemaan kunnan- ja kaupungintaloihin ja erityisesti niiden seinien sisällä tehtäviin päätöksiin. Teema avaa mahdollisuuksia erilaisiin kunnallisen päätöksenteon, osallisuuden ja yhteisten kehittämistavoitteiden sekä rakennuskannan tilan ja rakennusten ominaispiirteiden pohdintoihin.

Ympäristöministeriön näkökulmasta ajankohtaisia ovat jo mainittu korjausrakentamisen strategia ja sen toimeenpano, sisäilma- ja homeongelmien ratkaisut sekä erityisesti rakennusperintöä koskien rakennusperinnön suojelua koskevan lain uudistaminen ja valtakunnallisesti merkittäviä kohteita koskevan luettelon tarkistus.

Kunnat, yhdistykset, elinkeinoelämä - kaikki sadat Euroopan rakennusperintöpäivien toteuttajat tuovat kukin oman näkökulmansa teeman toteuttamiseen. Olen ymmärtänyt, että Kotiseutuliitto on aktivoinut omaa jäsenistöään nostamaan esiin kunnan rakennetun ympäristön hoidon kysymyksiä. Kuntaliitto taas on aktivoinut kuntia erilaisiin rakennettua ympäristöä korostaviin toimintatapoihin ja julistanut muun muassa kunnantaloja koskevan valokuvakampanjan.

Koko kuntakentän ajankohtaisin haaste on kuitenkin uusien valtuutettujen ja luottamushenkilöiden perehdyttäminen kaavoituksen ja rakentamisen ohjauksen kysymyksiin. Luottamushenkilöiden osaamisella on aivan keskeinen vaikutus asetettujen tavoitteiden toteutumiseen.

Tehdään *Kunnan- ja kaupungintalot* –teeman toteuttamiseksi onnistuneita ja vastuullisia päätöksiä kuntien rakennetun ympäristön ja kuntalaisten elinympäristön hyväksi, etsitään uusia kumppanuuksia ja yhteistyön muotoja sekä ennen kaikkea: avataan ovia rakennusperintöön.

* * *

Haluan lopuksi nostaa esiin kolme nyt julkistettavassa teemavuoden kirjassakin esiintyvää kohdetta hyvinä esimerkkeinä korkealle asetetusta rimasta, hyvästä toteutuksesta ja yhä tänäänkin toimivista ratkaisuista.

Ensimmäiset kaksi koskevat kahta, vielä 100 vuotta sitten melko pientä provinssikaupunkia, jotka kumpikin tahoillaan päättivät uuden kaupungintalon rakentamisesta. Suunnitelmat tilattiin aikakauden parhailta arkkitehteilta, rakennukset toteutettiin laadukkaista materiaaleista huolellisesti. Nämä kaupungintalot palvelevat edelleen alkuperäisessä käytössä, nyt ne ovat arvostettu osa kaupungin rakennusperintöä. Niitä on korjattu ja uudistettu alkuperäistä korkeaa tasoa kunnioittaen ja täydentäen. Niiden ikä, kunto ja käyttö viestivät arvostusta ja osaamista. Eli terveiset Lahteen ja Joensuuhun!

Korkeatasoinen ja huolellisesti suunniteltu arkkitehtuuri kestää ajan hampaan lisäksi myös tapojen ja toimintojen muutokset. Kolmas esimerkki löytyy aivan läheltä. Helsingin kaupungintalo rakennettiin Carl Ludwig Engelin piirrosten mukaan alun perin hotelliksi ja seurahuoneeksi. Kuten seurahuoneet usein, muutettiin sekin kaupunginhallinnon kasvaessa kaupungintaloksi. Oma tarinaansa rakennusperinnön kerroksellisesta luonteesta kertoo tietenkin Aarno Ruusuvuoren 1980-luvulla suorittama, ajalleen ominainen restaurointityö, joka ajanmukaisti ja muutti kaupungintalon Leijona-korttelin sisätilat täydellisesti.

Nyt näihin, Europa Nostra -palkinnolla vuonna 1989 palkittuihin sisätiloihin voi vapaasti tutustua jokainen rakennuksen ohi kävelevä kaupunkilainen ja turisti: kaupungin neuvontapiste Helsinki Info, taidenäyttelyille omistettu Virka Galleria ja tilassa oleva langaton internetyhteys kutsuvat kaupunkilaiset ja virkamiehet kohtaamaan ja virkistymään sekä virtuaalisesti että varsin konkreettisesti yhteisen, 176 vuotta vanhan katon alla.

Näillä sanoilla julistan teemavuoden avatuksi.